

КАСАЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ І ПОСТАНОВ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ ОСОБАМИ, ЯКІ НЕ МОЖУТЬ БУТИ УЧАСНИКАМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У системі стадій господарського процесу касаційне і апеляційне провадження забезпечують усунення судових помилок, що їх допускають місцеві господарські суди як суди першої інстанції, при цьому суд касаційної інстанції (Вищий господарський суд України, далі - ВГСУ) здійснює перегляд судових актів, що вже набули законної сили.

Коло осіб, що мають право касаційного оскарження рішень і постанов господарських судів визначне ст.107 ГПК України. Отже, сторони у справі мають право подати касаційну скаргу, а прокурор касаційне подання на рішення місцевого господарського суду, що набрало законної сили, та постанову апеляційного суду. Касаційну скаргу мають право подати також особи, яких не було залучено до участі у справі, якщо суд прийняв рішення чи постанову, що стосується їх прав і обов'язків.

Слід погодитися з В. М. Шерстюком, який наводить наступні ознаки рішення (постанови), прийнятого щодо прав і обов'язків особи, не залученої до участі у справі:

- описова чи мотивувальна частина рішення (постанови) містить висновки, або судження суду про права і обов'язки особи;
- у резолютивній частині рішення (постанови) суд прямо вказує на права і обов'язки особи [1, 528-529].

Отже, у першому з описаних випадків суд встановлює щодо не залученої до участі у справі особи певні факти, що створює потенційну загрозу зміни її правового положення у майбутньому. Зокрема, це відбувається у випадку використання встановленого рішенням у справі факту як такого, що не потребує доказування в іншій справі (господарській, адміністративній, або цивільній) згідно положень 4.2 ст.34 ГПК України, ч.1 ст.72 КАС України, ч.3 ст.61 ЦПК України.

У другому з описаних випадків судовий акт безпосередньо змінює правове положення особи, яку не було залучено до участі у справі.

Слід зауважити, що описані вище ознаки не є суто теоретичними, вони використовуються як робочі критерії у практиці Верховного Суду України, який наводить їх, зокрема, у постанові Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 24 червня 2008 року у справі №2/164-35/246 [2].

Одним із поширених випадків порушення прав особи на судовий захист є незалучення особи до розгляду справи, за результатами якого приймається судовий акт, що стосується її прав обов'язків такої особи. Тому можливість подання касаційної скарги особами, не залученими до участі у справі є дуже важливою умовою забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, як однієї з основних засад судочинства, передбаченої п.8 ч.2 ст. 129 Конституції України.

Утім, ця основна засада судочинства вступає у певне протиріччя з передбаченим ст.125 Конституції України принципом спеціалізації системи судів загальної юрисдикції.

Справа у тому, що коло осіб, які можуть звертатися до господарського суду, як спеціалізованого суду, є обмеженим - до нього, згідно ст.ст.1, 2, 12 ГПК України, входять юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, фізичні особи, які не набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, але є учасниками (у тому числі такими, що вибули), засновниками, акціонерами господарських товариств, державні та інші органи, прокурори та їх заступники, Рахункова палата (звертаються до господарського суду в інтересах держави).

Через це виникає питання: чи може особа, яка не входить до зазначеного кола (наприклад - фізична особа, яка не є ані суб'єктом підприємницької діяльності, ані учасником, засновником чи акціонером господарського товариства) оскаржити у касаційному порядку рішення господарського суду, якщо дійде висновку про те, що таке рішення

стосується її прав і обов'язків: коли суд встановлює щодо неї певні факти, або ж безпосередньо змінює її правове положення?

Закон не містить жодних прямих вказівок з цього питання.

На нашу думку, відповідь може бути лише стверджувальною, оскільки інакше відкриваються широкі можливості для зловживання нормами щодо підвідомчості господарських спорів і розгляду справ щодо осіб без їх залучення з фактичним позбавленням їх будь-якої можливості оскарження рішень, прийнятих у таких справах. Гадаємо, суд касаційної інстанції повинен приймати скарги таких осіб до провадження і в ході касаційного розгляду встановлювати: чи дійсно стосується оскаржуване рішення їх прав та обов'язків. У разі якщо це так, рішення підлягає скасуванню з припиненням провадження у справі, оскільки справа не підвідомча господарському суду (п.1 ч.1 ст.80, п.4 ст. 111-9, п.3 4.2 ст.111-10 ГПК України).

Позиція ВГСУ з цього питання виявляється двозначною.

З одного боку згідно п.1 Роз'яснення Президії ВГСУ „Про деякі питання практики застосування розділу XII-I ГПК України” від 28 березня 2002 р. №04-5/367 особи, які не вважаються учасниками господарського процесу, зокрема - громадяни, які не є суб'єктами підприємницької діяльності мають право касаційного оскарження рішень, що стосуються їх прав і обов'язків [3].

Утім, водночас, існує стала практика ВГСУ, коли фізичним особам, які не є суб'єктами підприємницької діяльності та/або учасниками, засновниками чи акціонерами господарського товариства відмовляють у порушенні касаційного провадження саме з тих підстав, що ці особи не мають права звернення до господарського суду за захистом своїх прав (див. ухвали ВГСУ: від 20 червня 2007 р. №16/356-06-9347; від 15 травня 2008 р. №04-11-05/93; від 09 лютого 2009 р. №32/419; від 17 серпня 2009 р. №29/283-09; від 14 вересня 2009 р. № 3/429-06; від 21 вересня 2009 р. № 16/356-06-9347; від 22 жовтня 2009 р. № 2/117-09 [2]).

Отже, вважаємо, що з метою забезпечення права осіб на касаційне оскарження, для запобігання можливості зловживання нормами щодо підвідомчості господарських спорів і розгляду справ щодо осіб без їх залучення з фактичним позбавленням їх можливості оскарження рішень, прийнятих у таких справах, слід законодавчо закріпити право на касаційне оскарження прийнятих у господарських справах рішень і постанов особами, що не можуть звертатися до господарського суду, як спеціалізованого суду за захистом порушених прав, доповнивши друге речення ст. 107 ГПК України «Право касаційного оскарження» словами «незалежно від того, чи входять вони до кола осіб, які мають право на звернення до господарського суду відповідно до ст. 1 цього Кодексу».

Використана література:

1. Арбитражный процесс: Учебник для студентов юридических вузов и факультетов / Под ред. М. К. Треушников. М.: ОАО «Издательский дом «Городец», 2005. - 672 с.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень // <http://www.revestr.court.gov.ua/> [останнє відвідування 25 січня 2010 року].
3. Про деякі питання практики застосування розділу XII-I ГПК України”: Роз'яснення Президії Вищого господарського суду України від 28 березня 2002 р. №04-5/367 // Вісник господарського судочинства. - 2002. - №3